

ΕΡΕΥΝΑ

Οι απόψεις των φοιτητών της Νοσηλευτικής για την κλινική τους εκπαίδευση – Μια ποιοτική μελέτη

Ουζούνη Χριστίνα¹, Νακάκης Κωνσταντίνος², Κουτσαμπασόπουλος Κωνσταντίνος³, Καπάδοχος Θεόδωρος⁴

1. Καθηγήτρια Εφαρμογών, Τμήμα Νοσηλευτικής, Τ.Ε.Ι Λαμίας

2. Καθηγητής Εφαρμογών, Τμήμα Νοσηλευτικής Τ.Ε.Ι Λαμίας

3. Ιατρός, MSc

4. Νοσηλευτής, MSc, Αν. Προϊστάμενος Γρ. Εκπαίδευσης ΝΥ, Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η κλινική εκπαίδευση στη νοσηλευτική είναι θεμελιώδης, γιατί μετουσιώνει τη θεωρητική γνώση των φοιτητών, σε πράξη και κλινική δεξιότητα. Επίσης, διαμορφώνει πρότυπα επαγγελματικής συμπεριφοράς και φροντίδας των ασθενών καθώς επίσης αναπτύσσει την κριτική σκέψη και τις ψυχοκινητικές δεξιότητες των φοιτητών.

Σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης ήταν να διερευνήσει τις απόψεις φοιτητών της νοσηλευτικής για την κλινική τους εκπαίδευση.

Υλικό και μέθοδος: Εφαρμόστηκε ο σχεδιασμός έρευνας “εστιασμένων συνεντεύξεων ομάδας” για να διερευνηθούν οι απόψεις 40 φοιτητών τμήματος νοσηλευτικής Τ.Ε.Ι. Οι συμμετέχοντες φοιτητές χωρίστηκαν σε 4 ομάδες των δέκα ατόμων η κάθε μία, προκειμένου να πραγματοποιηθούν εστιασμένες συνεντεύξεις ομάδας. Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις, εφαρμόστηκε η μέθοδος της θεματικής κατηγοριοποίησης και κωδικοποίησης.

Αποτελέσματα: Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψαν πέντε θεματικές κατηγορίες. Σύμφωνα με την άποψη των φοιτητών το «στρες και το κλινικό περιβάλλον μάθησης», «το κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης», «ο ρόλος του εκπαιδευτή-αξιολογητή», η «έλλειψη ευκαιριών για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης», η «αναζήτηση προτύπων από τους επαγγελματίες νοσηλευτές και εκπαιδευτές» ήταν οι θεματικές κατηγορίες, στις οποίες αποτυπώθηκαν οι απόψεις και οι εμπειρίες των φοιτητών για την κλινική τους εκπαίδευση.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι φοιτητές της νοσηλευτικής δεν είναι ιδιαίτερα ευχαριστημένοι από την κλινική τους εκπαίδευση. Επιπλέον, είναι προφανής η αναγκαιότητα να ενισχυθεί ο ρόλος των κλινικών εκπαιδευτών, οι οποίοι χρειάζεται να διαθέτουν εξειδικευμένη εκπαίδευση για την κλινική άσκηση των φοιτητών της νοσηλευτικής, για να μπορούν να δημιουργήσουν πρότυπα επαγγελματικής συμπεριφοράς.

Λέξεις κλειδιά: Φοιτητές νοσηλευτικής, κλινική εκπαίδευση, κλινικοί εκπαιδευτές

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

*Ουζούνη Χριστίνα,
Τμήμα Νοσηλευτικής,
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Λαμίας,
3^ο χιλ. Π.Ε.Ο Λαμίας-Αθηνών,
35100 Λαμία,
Τηλ: + 22310 60352,
Κιν: + 6977379125,
e-mail: christinaouzouni@yahoo.com*

ORIGINAL PAPER**Student nurses' views of their clinical training – A qualitative study**

Ouzouni Christina¹, Nakakis Konstantinos², Koutsampasopoulos Konstantinos³, Kapadohos Theodore⁴

1. Lecturer in Nursing, Nursing Department, Technological Educational Institute of Lamia
2. Lecturer in Nursing, Nursing Department, Technological Educational Institute of Lamia
3. M.D, MSc
4. RN, MSc, Deputy Head Nurse, Nursing Education Office, "Onassis" Cardiac Surgery Center

ABSTRACT

Clinical training in nursing is fundamental because it transforms the theoretical knowledge of student nurses into clinical skills and practice. In addition, clinical training promotes the development of students' critical thinking, psychomotor skills as well as patterns of professional contact for patients care.

Aim of this qualitative study was to explore student nurses' views of their clinical training.

Material and method: Focus groups of 40 student nurses were held to explore their views on their clinical training and studying in a nursing school of a Technological Educational Institute. The participants were divided into four groups of ten students in order to facilitate the focus group interviews. The qualitative data derived from the interviews, was analyzed using thematic categories and coding.

Results: From data analysis of the focus group interviews, five thematic categories emerged. In accordance with student nurses' views in this study "stress and clinical learning environment" "theory practice gap", "the role of lecturer practitioner - assessor", "the lack of opportunities for critical thinking development", "the search of professional patterns from staff and lectures", were identified as the thematic categories.

Conclusions: The results of the study indicated that student nurses were not particularly satisfied with the quality of their clinical training. In addition, it is apparent that the necessity to foster the role of lecturer practitioners, which they need specialized education on providing clinical training to student nurses, aiming to establish professional patterns to them.

Key words: Student nurses, clinical training, lecturer practitioner

CORRESPONDING AUTHOR

*Ouzouni Christina
Department of Nursing
Technological Educational Institute of Lamia
3rd Km Old National Road, Lamia-Athens
35100 Lamia, Greece
Tel: + 30 22310 60352
Mob: + 6977379125
E-mail: christinaouzouni@yahoo.com*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κλινική άσκηση είναι αναπόσπαστο μέρος της νοσηλευτικής εκπαίδευσης και έχει ως σκοπό να μετουσιώνει τη θεωρητική γνώση των φοιτητών σε πράξη και κλινική δεξιότητα¹ καθώς επίσης να προετοιμάζει τους φοιτητές ώστε να εφαρμόζουν όσα έχουν

διδασθεί σε θεωρητικό και εργαστηριακό επίπεδο.² Επιπλέον, διαμορφώνει πρότυπα επαγγελματικής συμπεριφοράς και φροντίδας ασθενών, αναπτύσσει την κριτική σκέψη των φοιτητών και βελτιώνει τις ψυχοκινητικές τους δεξιότητες.^{3,4}

Η κλινική εκπαίδευση ωστόσο, θεωρείται ότι είναι μια διαδικασία κατά την οποία δημιουργούνται στρεσογόνες καταστάσεις που επηρεάζουν τους φοιτητές της νοσηλευτικής.¹ Σε έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με τις εμπειρίες των φοιτητών από την κλινική τους εκπαίδευση έχουν αναφερθεί ως ψυχοπιεστικοί παράγοντες, ο φόβος μήπως κάνουν λάθος κατά την εφαρμογή νοσηλευτικών πράξεων, το άγχος από τις κριτικές του προσωπικού των νοσηλευτικών τμημάτων, η παρουσία του κλινικού εκπαιδευτή με ρόλο αξιολογητή, η επαφή με σοβαρά περιστατικά ασθενών, η φροντίδα ασθενών σε καταληκτικό στάδιο καθώς και η προσπάθειά τους να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των κλινικών νοσηλευτών.⁵ Οι Dunn & Hansford¹ σε έρευνα που πραγματοποίησαν για να διερευνήσουν τις απόψεις των φοιτητών της νοσηλευτικής για την κλινική τους εκπαίδευση, διαπίστωσαν ότι, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ φοιτητών και προσωπικού ήταν ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επηρέαζαν τη διαδικασία μάθησης στον κλινικό χώρο. Οι παραπάνω καταστάσεις όχι μόνο προβληματίζουν τους φοιτητές αλλά τους τροφοδοτούν με στρες κατά την εκπαίδευσή τους. Ωστόσο, παρότι το κλινικό περιβάλλον μάθησης περιγράφεται ως στρεσογόνο από τους φοιτητές της νοσηλευτικής, η παρουσία του κλινικού εκπαιδευτή με τις κατάλληλες παρεμβάσεις του, μειώνουν το στρες των

φοιτητών.⁶ Η εκπαιδευτική προσέγγιση των κλινικών εκπαιδευτών, η κλινική και εκπαιδευτική τους εμπειρία καθώς και οι γνώσεις τους, έχουν επίδραση στην εκπαίδευση των φοιτητών της νοσηλευτικής.^{7,8} Αυτό συμβαίνει γιατί οι κλινικοί εκπαιδευτές λειτουργούν ως σύμβουλοι για τους φοιτητές της νοσηλευτικής, διαδραματίζουν έναν ρόλο μοντέλου γι' αυτούς, τους υποστηρίζουν και τους προστατεύουν όταν είναι αναγκαίο καθώς επίσης και αξιολογούν τις νοσηλευτικές δεξιότητές τους.⁹

Οι επιδέξιοι κλινικοί εκπαιδευτές αξιοποιούν κάθε διαθέσιμο μέσο, προκειμένου να συνδυάσουν τη θεωρητική κατάρτιση των φοιτητών με την εκμάθηση αναβαθμισμένων πρακτικών δεξιοτήτων. Επιπλέον, θέτουν ως εκπαιδευτικό στόχο την ώθηση του φοιτητή στο υψηλότερο επίπεδο κλινικής ικανότητας και απόδοσης, δημιουργώντας διαπροσωπικό κλίμακα μάθησης με τους φοιτητές και υποκινώντας τους να αξιοποιούν κάθε ευκαιρία για ανάπτυξη δεξιοτήτων.^{7,10} Οι εκπαιδευτές για την επίτευξη μιας επιτυχημένης κλινικής εκπαιδευτικής διαδικασίας χρειάζεται να αναζητούν αποτελεσματικούς τρόπους που διευκολύνουν τη μάθηση των φοιτητών κατά την κλινική τους άσκηση.¹¹

Υλικό και Μέθοδος

Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης, ήταν να ερευνήσει τις απόψεις των φοιτητών

της νοσηλευτικής για την κλινική τους εκπαίδευση.

Για τη διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών της νοσηλευτικής αναφορικά με την κλινική τους εκπαίδευση εφαρμόστηκε ο σχεδιασμός έρευνας «εστιασμένων συνεντεύξεων ομάδας» (focus group). Οι ομάδες εστίασης αποτελούν οργανωμένες συζητήσεις με μια επιλεγμένη ομάδα ατόμων, προκειμένου να αντληθούν πληροφορίες αναφορικά με τις απόψεις και τις εμπειρίες τους σε ένα θέμα. Ο σκοπός των εστιασμένων συνεντεύξεων ομάδας είναι να αντλήσει πληροφόρηση με «ποιοτικό τρόπο» συλλογής πληροφοριών, από ένα προκαθορισμένο και περιορισμένο σε μέγεθος δείγμα.¹² Οι ομάδες εστίασης είναι μια μορφή ομαδικής συνέντευξης, όπου λαμβάνονται πληροφορίες τόσο από κάθε συμμετέχον μέλος όσο από τη διάδραση μεταξύ των μελών της ομάδας. Το ισχυρό πλεονέκτημα για την επιλογή του συγκεκριμένου ερευνητικού σχεδιασμού με συνεντεύξεις ομάδων εστίασης είναι ότι κινητοποιεί τους συμμετέχοντες να σχολιάσουν ή ακόμη και να αντικρούσουν ο ένας τη γνώμη του άλλου. Οι ερευνητές των ομάδων εστίασης επικεντρώνονται στις λέξεις αλλά και στην παρατήρηση των αντιδράσεων και των μη λεκτικών μηνυμάτων, γενικά της ομάδας αλλά και κάθε μέλους της ειδικότερα, με στόχο να προβάλλουν την πραγματικότητα.¹³

Το δείγμα της έρευνας

Το υλικό της μελέτης αποτέλεσαν 40 φοιτητές τμήματος νοσηλευτικής Τ.Ε.Ι του Γ', του Δ' και του ΣΤ' εξαμήνου. Η επιλογή φοιτητών από το Γ', Δ' και το ΣΤ' εξάμηνο αποφασίσθηκε επειδή θεωρείται ότι διαθέτουν ήδη εμπειρία από το κλινικό περιβάλλον και θα ήταν πιο εύκολο γι' αυτούς να εκφράσουν τις απόψεις τους για την κλινική τους εκπαίδευση. Για την επιλογή του δείγματος χρησιμοποιήθηκαν λίστες με αριθμούς που αντιπροσώπευαν ονόματα φοιτητών, από τις οποίες επιλέχθηκαν τυχαία αριθμοί -που αντιστοιχούσαν σε φοιτητές- από άτομο που δεν μετείχε στην παρούσα έρευνα. Οι φοιτητές που επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν στις ομάδες εστιασμένων συνεντεύξεων ενημερώθηκαν για τον σκοπό της έρευνας καθώς και την εθελοντική συμμετοχή τους σε αυτή. Επίσης, ενημερώθηκαν για το ενδεχόμενο ότι μπορούν να αποχωρήσουν σε οποιαδήποτε φάση της έρευνας εάν δεν επιθυμούσαν πλέον να συμμετάσχουν σε αυτή. Έγινε ομαδοποίηση των φοιτητών που συμπεριλήφθηκαν στην έρευνα σε τέσσερις ομάδες και κάθε ομάδα περιλάμβανε δέκα φοιτητές. Έτσι δημιουργήθηκε μία ομάδα από φοιτητές του Γ' εξαμήνου, μία του Δ' και δύο ομάδες από φοιτητές του ΣΤ' εξαμήνου. Η ομοιογένεια του δείγματος της έρευνας και το γεγονός ότι τα μέλη των ομάδων γνωρίζονταν μεταξύ τους, βοήθησε τόσο τον άνετο τρόπο επικοινωνίας όσο και τη διαδραστικότητα της ομάδας.

Το 25% (n=10) του δείγματος ήταν φοιτητές και το 75% (n=30) φοιτήτριες. Το ηλικιακό εύρος του δείγματος ήταν μεταξύ 19 και 25 ετών, με μέση τιμή ηλικίας 21,17 έτη.

Για την επίτευξη των εστιασμένων συνεντεύξεων ομάδας, δομήθηκαν ερωτήσεις που σχετίζονταν με την εκπαίδευση των φοιτητών στο κλινικό περιβάλλον. Οι ερωτήσεις αυτές διαμορφώθηκαν, προκειμένου να δώσουν το έναυσμα στους φοιτητές να εκφράσουν τις απόψεις τους, σε σχέση με εμπειρίες που είχαν από την κλινική τους εκπαίδευση. Επιλέχθηκαν τα ακόλουθα θέματα συζήτησης, για να υποκινήσουν τις συνεντεύξεις των φοιτητών της νοσηλευτικής αναφορικά με τις εμπειρίες τους από την κλινική τους εκπαίδευση.

1. Πως αισθάνεστε ως φοιτητές της νοσηλευτικής;
2. Θα θέλατε να πείτε πως αισθάνεστε στην κλινική σας εκπαίδευση στο νοσοκομείο;
3. Υπάρχουν καταστάσεις στην κλινική σας εκπαίδευσης που σας προβληματίζουν;
4. Κατά την κλινική σας εκπαίδευση υπάρχουν καταστάσεις που σας παρέχουν ικανοποίηση;
5. Ποιες καταστάσεις θεωρείτε ότι δρουν σε σας πιεστικά στο κλινικό περιβάλλον;
6. Ποιες είναι οι προσδοκίες σας από την κλινική σας εκπαίδευση;

Οι δύο πρώτες ερωτήσεις ήταν πιο γενικές προκειμένου να αποκτηθεί εγγύτητα με τις ομάδες εστίασης και να διαμορφωθεί

διαδραστικό κλίμα κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων. Ο κύριος ερευνητής κατεύθυνε τις συνεντεύξεις και ένας παρατηρητής παρακολουθούσε και κατέγραφε τις αντιδράσεις της ομάδας καθώς και τα μη λεκτικά μηνύματα των φοιτητών, σε σχέση με το περιεχόμενο των όσων ανέφεραν σχετικά με την κλινική τους εκπαίδευση ενώ παράλληλα γινόταν μαγνητοφώνηση όλης της διαδικασίας.

Συλλογή δεδομένων

Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων της έρευνας ακολουθήθηκαν οι παρακάτω διαδικασίες.

Μετά από κάθε συνάντηση ομάδας εστιασμένων συνεντεύξεων γινόταν απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων. Στη συνέχεια γινόταν ανάγνωση του κειμένου της απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης και σε συνδυασμό με τις σημειώσεις που κρατούσε ο παρατηρητής, γινόταν συμπλήρωση στοιχείων που αφορούσαν τη μη λεκτική επικοινωνία των φοιτητών που συμμετείχαν στην ομάδα εστιασμένων συνεντεύξεων. Στις απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου από τον κύριο ερευνητή και έναν συνεργευνητή και παράλληλα από άλλους ανεξάρτητους ερευνητές για να διασφαλιστεί η εγκυρότητα της ερμηνείας των ποιοτικών δεδομένων.¹⁴ Ο εντοπισμός όμοιων κωδικών από δύο ζεύγη ερευνητών διασφάλισαν την εγκυρότητα της ερμηνείας των ποιοτικών δεδομένων της

έρευνας.¹⁵ Ακόμη, για την ανάλυση εφαρμόστηκε η μέθοδος της κωδικοποίησης και της θεματικής κατηγοριοποίησης. Για την κωδικοποίηση των απομαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων, οι ερευνητές μελέτησαν τις συνεντεύξεις προκειμένου να εντοπίσουν σημαντικές απόψεις των φοιτητών για την κλινική τους εκπαίδευση ώστε να τις κωδικοποιήσουν. Στη συνέχεια συνέκριναν τους διάφορους κωδικούς, βασιζόμενοι στις διαφορές και τις ομοιότητες για να διαμορφώσουν τις θεματικές κατηγορίες που αναδύθηκαν από την ανάλυση των δεδομένων.

Η ηθική διάσταση της έρευνας

Οι σπουδαστές που κλήθηκαν να συμμετάσχουν στην έρευνα πληροφορήθηκαν για το σχεδιασμό και το σκοπό της, τη μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων και τους δόθηκε η διαβεβαίωση ότι η ανάλυση των στοιχείων της έρευνας θα ήταν ανώνυμη. Επίσης, οι συμμετέχοντες φοιτητές ενημερώθηκαν ότι μπορούν να αποχωρήσουν από τις συνεντεύξεις οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμούσαν.

Αποτελέσματα

Από την ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων των ομάδων εστίασης προέκυψαν πέντε θεματικές κατηγορίες. Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των φοιτητών, οι θεματικές κατηγορίες που αποτυπώνουν τις απόψεις και εμπειρίες τους για την κλινική τους εκπαίδευση

είναι «το στρες και το κλινικό περιβάλλον μάθησης», «το κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης», «ο ρόλος του εκπαιδευτή-αξιολογητή», «η έλλειψη ευκαιριών για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης», και «η αναζήτηση προτύπων από τους επαγγελματίες νοσηλευτές και εκπαιδευτές».

Το στρες και κλινικό περιβάλλον μάθησης

Αναφορικά με τη θεματική κατηγορία «το στρες και το κλινικό περιβάλλον μάθησης» οι φοιτητές περιέγραψαν τις δυσκολίες που είχαν όταν άρχισαν να πραγματοποιούν την κλινική τους εκπαίδευση. Το στρες των φοιτητών προερχόταν από το φόβο τους μήπως κάνουν κάτι λάθος και έχουν νομική ευθύνη ή επιπτώσεις στις σπουδές τους. Οι περισσότεροι φοιτητές και στις 4 ομάδες εστιασμένων συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν, ανέφεραν καταστάσεις που τους προκαλούσαν στρες κατά την κλινική τους εκπαίδευση. Το στρες προερχόταν από την συμπεριφορά του προσωπικού που εργάζονταν στις δομές της κλινικής τους εκπαίδευσης και που σύμφωνα με τους φοιτητές δεν ήταν αρκετά υποστηρικτικό και «ανεκτικό» παρά το γεγονός ότι οι φοιτητές ήταν ακόμη σε στάδιο μάθησης.

Μία φοιτήτρια χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Είχα μεγάλη επιθυμία να φροντίσω ασθενείς κατά την κλινική μου άσκηση, ωστόσο το γεγονός ότι δεν είχα ακόμη αποκτήσει αρκετή εμπειρία αλλά και οι “φωνές” του προσωπικού

να μην κάνω λάθος, πολλές φορές μου δημιουργούσαν πανικό και στρες. Η ιδέα και μόνο ότι μπορεί να κάνω λάθος και να έχω νομικές ευθύνες ή να γίνει κάτι και μην πάρω ποτέ πτυχίο, με κάνουν μερικές φορές απρόθυμη να συμμετάσχω στη φροντίδα των ασθενών».

Το στρες των φοιτητών ωστόσο μειωνόταν όσο ήταν μεγαλύτερο το εξάμηνο σπουδών και υπήρχε εξοικείωση με το κλινικό περιβάλλον. Από τις εστιασμένες συνεντεύξεις προέκυψε ότι, οι κλινικοί εκπαιδευτές συνέβαλαν με τον τρόπο τους στο να βιώνουν οι φοιτητές στρες. Όσοι από τους κλινικούς εκπαιδευτές που επιδείκνυαν υπομονή και ενθάρρυναν τους φοιτητές στην εφαρμογή νοσηλευτικών πράξεων, όντας υποστηρικτοί μαζί τους, δεν δημιουργούσαν στρες στους φοιτητές, οι οποίοι αντιθέτως ανέφεραν ότι βίωναν ικανοποίηση από την κλινική τους εκπαίδευση. Επιπλέον, οι φοιτητές ανέφεραν ότι υπήρχαν και κλινικοί εκπαιδευτές που όχι μόνο δεν τους ενθάρρυναν κατά την εκτέλεση νοσηλευτικών πράξεων, αλλά συνεχώς εστίαζαν σε ό,τι κατά τη γνώμη τους δεν γινόταν σωστά, χωρίς ποτέ να τους δίνουν θετική επιβεβαίωση.

Ένας φοιτητής ανέφερε:

«Προσπαθούσα ακόμη και σε κλινικές που το κλίμα συνεργασίας ήταν δύσκολο, να πάρω μέρος στη νοσηλευτική φροντίδα των ασθενών για να μάθω περισσότερες νοσηλευτικές δεξιότητες. Ήταν όμως απογοητευτικό και στρεσογόνο να μην σε ενθαρρύνει ο κλινικός

εκπαιδευτής της ομάδας και πάντα να εστιάζει σε ό,τι δεν έκανες καλά. Το στρες από τις κριτικές του προσωπικού όσο και των κλινικών εκπαιδευτών με εξουθενώνει, με απογοητεύει στο να προσπαθώ, γιατί το θεωρώ μάταιο».

Ωστόσο, το στρες των φοιτητών από το κλινικό περιβάλλον μάθησης φαίνεται από τις συνεντεύξεις ότι μειωνόταν σε μεγαλύτερα εξάμηνα.

Μία φοιτήτρια χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Στα πρώτα εξάμηνα σπουδών είχα τρομερό άγχος, κάθε φορά που βρισκόμουν στο νοσοκομείο για κλινική εκπαίδευση. Τώρα που είμαι στο ΣΤ' εξάμηνο έχω αποδεχθεί ότι το νοσοκομείο είναι χώρος που αντιμετωπίζεις καθημερινά καινούργιες καταστάσεις, τις περισσότερες φορές δυσάρεστες. Όμως έχω αρχίσει να έχω εμπιστοσύνη στον εαυτό μου και συνειδητοποιώ αυτό που μας έχουν πει στα μαθήματα ότι δηλαδή το στρες τελικά είναι και θέμα εμπειρίας να το αντιμετωπίζεις».

Το κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης

Το κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης στη νοσηλευτική προέκυψε σχεδόν σε όλες τις εστιασμένες συνεντεύξεις των φοιτητών. Η απορία των φοιτητών εκφράζεται συχνά, με φράσεις όπως «γιατί να αποκτούμε γνώσεις που δεν εφαρμόζονται στην πράξη»;

Ένας φοιτητής ανέφερε:

«Τι νόημα έχει να βάζουμε τον εαυτό μας σε τόση αγωνία να αποκτούμε γνώσεις στη θεωρία ή και στο εργαστήριο του ΤΕΙ και τελικά στο

νοσοκομείο να μην εφαρμόζουμε τίποτα από όλα αυτά που έχουμε μάθει. Ακόμη και όταν προσπαθούμε να εφαρμόσουμε τη νοσηλευτική φροντίδα όπως τη μαθαίνουμε στο ΤΕΙ, μας αποθαρρύνουν στο νοσοκομείο λέγοντάς μας, άλλο τι μάθετε στη θεωρία και άλλο τι θα κάνετε στην πράξη».

Μια ακόμη φοιτήτρια ανέφερε:

«Μαθαίνουμε ότι η επικοινωνία και η προσέγγιση του ασθενή από το νοσηλευτή είναι σημαντική και βλέπουμε ότι το προσωπικό συμπεριφέρεται κάποιες φορές προσβλητικά στους ασθενείς χωρίς να σέβεται την κατάστασή τους. Προσπαθούμε να προσεγγίσουμε εμείς τους ασθενείς, αλλά μερικές φορές το προσωπικό μας κοιτάζει περίεργα επειδή θεωρεί ότι η επικοινωνία με τον ασθενή είναι χάσιμο χρόνου».

Το κενό μεταξύ της θεωρητικής εκπαίδευσης και της φροντίδας που παρέχεται στους ασθενείς έχει απασχολήσει και απασχολεί εκτεταμένα τη νοσηλευτική επιστήμη εδώ και δεκαετίες. Ευθύνη για το κενό αυτό έχει τόσο η ακαδημαϊκή εκπαίδευση όσο και οι κλινικοί νοσηλευτές, που δεν ενσωματώνουν την έγκυρη ερευνητική γνώση στην καθημερινή κλινική πρακτική.

Ο ρόλος του κλινικού εκπαιδευτή - αξιολογητή

Στη θεματική κατηγορία για τον ρόλο του κλινικού εκπαιδευτή-αξιολογητή οι δηλώσεις των φοιτητών μέσα από τις συνεντεύξεις

εμφανίστηκαν αντιφατικές. Υπάρχουν αναφορές των φοιτητών για την υποστηρικτική στάση των κλινικών εκπαιδευτών στη διαδικασία μάθησης στο κλινικό περιβάλλον και υπάρχουν απόψεις φοιτητών που θεωρούν ότι οι κλινικοί εκπαιδευτές δεν μπορούν να τους μεταδώσουν γνώση την οποία οι ίδιοι δεν έχουν.

Μία σπουδάστρια χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Υπάρχουν κλινικοί εκπαιδευτές που με ενθάρρυναν να πραγματοποιήσω πολλές νοσηλευτικές παρεμβάσεις και στεκόταν δίπλα μου για να με βοηθήσουν όταν χρειασθεί. Υπάρχουν όμως και κλινικοί εκπαιδευτές σχεδόν στην ηλικία μου που απλά μας συνοδεύουν χωρίς να μαθαίνουμε τίποτα».

Ο ρόλος του κλινικού εκπαιδευτή ως αξιολογητή αναφέρθηκε συχνά από τους φοιτητές κατά τη διεξαγωγή των εστιασμένων συνεντεύξεων ομάδας. Η έλλειψη κριτηρίων από τους κλινικούς εκπαιδευτές-αξιολογητές, αναφορικά με την αξιολόγηση της επίδοσής των φοιτητών προκαλεί απογοήτευση, θυμό και αίσθημα αδικίας στους φοιτητές.

Ένας φοιτητής ανέφερε:

«Ήμουν πρόθυμος να πραγματοποιήσω κάθε νοσηλευτική πράξη κατά τις ώρες της κλινικής εκπαίδευσης, όπως επίσης πρόθυμος να μάθω ότι μας έδειχναν ως νοσηλευτική δεξιότητα. Ωστόσο, όταν ρωτούσα τη βαθμολογία μου για τις κλινικές που εκπαιδεύτηκα με αξιολογούσαν με οκτώ. Όταν ρώτησα με ποια κριτήρια πήρα αυτό τον βαθμό, η απάντηση ήταν ότι το 8 είναι

άριστος βαθμός και δεν θα πρέπει να έχω κανένα παράπονο».

Η απασχόληση νοσηλευτών ως κλινικοί εκπαιδευτές, που δεν έχουν κατάλληλη εκπαίδευση, είναι μια πραγματικότητα την οποία αντιμετωπίζει η νοσηλευτική εκπαίδευση. Είναι αναγκαία η ειδική εκπαίδευση των κλινικών εκπαιδευτών για αυτό το ρόλο, αλλά και σε μεθόδους αξιολόγησης των φοιτητών. Οι φοιτητές περιέγραψαν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων ότι βλέπουν τον κλινικό τους εκπαιδευτή κυρίως ως αξιολογητή γιατί τους βαθμολογεί. Μια φοιτήτρια ανέφερε: «από τη στιγμή που ο βαθμός πτυχίου είναι κριτήριο γρήγορου διορισμού μας στο δημόσιο, βλέπω τον κλινικό εκπαιδευτή κυρίως ως αξιολογητή, γιατί εξαρτώμαστε από τον βαθμό του».

Η έλλειψη ευκαιριών για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης

Σ' αυτή τη θεματική κατηγορία που προέκυψε από τις συνεντεύξεις των ομάδων οι φοιτητές επισήμαναν ότι η απασχόλησή τους με εργασίες ρουτίνας στο κλινικό περιβάλλον δεν τους βοηθάει στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης. Ανέφεραν ότι αισθάνονται ως «εκτελεστικά όργανα» που απλά εφαρμόζουν εντολές ή πραγματοποιούν τις εργασίες, που δεν είναι «ευχάριστες» στο μόνιμο προσωπικό.

Μία φοιτήτρια ανέφερε:

«Το να περνάμε τις περισσότερες ώρες της κλινικής μας εκπαίδευσης διπλώνοντας γάζες

στα τμήματα ή εκτελώντας βοηθητικές εργασίες, δεν μας βοηθάει να αναπτύξουμε τη σκέψη μας και να αξιοποιήσουμε ότι έχουμε διδαχθεί από τη θεωρητική μας εκπαίδευση».

Ένας φοιτητής συμπληρώνει:

«Έχουμε μάθει για τον πολυδιάστατο ρόλο των νοσηλευτών, για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών, για την ισότιμη συνεργασία με τους άλλους επαγγελματίες υγείας. Αλλά κανείς δεν νοιάζεται για τη γνώμη μας, δεν έχουμε άποψη, δεν εκτιμάται η κρίση μας ή η διαφωνία μας σε κάποια θέματα φροντίδας ασθενών ή χειρισμού καταστάσεων που προκύπτουν στην κλινική εκπαίδευση. Αναρωτιέμαι πως με τέτοια εκπαίδευση θα αναπτύξουμε κριτική σκέψη που διαβάζουμε στα βιβλία».

Η αναζήτηση προτύπων από τους επαγγελματίες νοσηλευτές και εκπαιδευτές

«Η αναζήτηση προτύπων από τους επαγγελματίες νοσηλευτές και εκπαιδευτές» είναι μία ακόμη θεματική κατηγορία που προέκυψε από την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων της έρευνας. Οι φοιτητές εκφράζουν το θαυμασμό τους για κλινικούς εκπαιδευτές ή και επαγγελματίες νοσηλευτές που έχουν γνώσεις, δυναμισμό και ισότιμη συμμετοχή στη διεπιστημονική συνεργασία. Ωστόσο, επισημαίνουν ότι συναντούν εξαιρετικά σπάνια τέτοιους νοσηλευτές και αυτό τους απογοητεύει.

Μια φοιτήτρια αναφέρει χαρακτηριστικά:

«Με απογοητεύει αρκετές φορές το γεγονός ότι τόσο οι εκπαιδευτές μας όσο και οι επαγγελματίες νοσηλευτές είναι “υποτελείς” στους γιατρούς και δεν εργάζονται σε ισότιμη βάση μαζί τους».

Μια άλλη φοιτήτρια πρόσθεσε:

«Με μπερδεύει επαγγελματικά το γεγονός ότι τόσο οι κλινικοί μας εκπαιδευτές όσο και αρκετοί από τους εργαζόμενους νοσηλευτές, δεν έχουν ενιαία αντιμετώπιση των καταστάσεων. Αισθάνομαι ότι δεν υπάρχει κοινή εργασιακή φιλοσοφία στους νοσηλευτές και δεν ξέρω ποια συμπεριφορά να υιοθετήσω και ως φοιτήτρια αλλά και ως μελλοντική εργαζόμενη».

Συζήτηση

Από τις συνεντεύξεις των φοιτητών στις ομάδες εστίασης φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν στρες στο κλινικό περιβάλλον, που οφείλεται τόσο στην μη υποστηρικτή στάση του προσωπικού όσο και των ίδιων των κλινικών εκπαιδευτών. Ωστόσο, το στρες μειωνόταν στα μεγαλύτερα εξάμηνα σπουδών. Συγκεκριμένα στο ΣΤ' εξάμηνο οι φοιτητές περιέγραψαν πολύ μικρότερου βαθμού στρες σε σύγκριση με το Γ' και το Δ' εξάμηνο σπουδών. Το γεγονός ότι το κλινικό περιβάλλον προκαλεί στρες στους φοιτητές της νοσηλευτικής έχει υποστηριχθεί βιβλιογραφικά¹⁶ και δεν συμβαίνει μόνο κατά την εκπαίδευση των φοιτητών στην Ελλάδα. Η εμφάνιση μεγαλύτερου βαθμού στρες στους φοιτητές μικρότερων εξαμήνων είναι κατανοητό, επειδή

δεν διαθέτουν εμπειρία, για να μπορούν να διαχειριστούν τις δυσκολίες που ανακύπτουν από το κλινικό περιβάλλον που εκπαιδεύονται.^{17,18} Ο φόβος των φοιτητών μήπως κάνουν κάποιο λάθος ή βλάψουν τους ασθενείς όταν πραγματοποιούν νοσηλευτικές παρεμβάσεις έχει υποστηριχθεί βιβλιογραφικά από παρόμοιες έρευνες.^{10,19} Η επίγνωση των φοιτητών ότι δεν έχουν αναπτύξει τις κατάλληλες κλινικές δεξιότητες, σε συνδυασμό με τις παρατηρήσεις του προσωπικού και των κλινικών εκπαιδευτών για την αποφυγή ενδεχόμενου λάθους, τους προκαλούν ανασφάλεια και στρες. Ωστόσο, μέρος της κλινικής εκπαίδευσης των φοιτητών είναι να μάθουν να διαχειρίζονται το στρες, αφού εξ' ορισμού ο χώρος της υγείας είναι πεδίο αντιμετώπισης και διαχείρισης σοβαρών καταστάσεων όπου η έννοια του λάθους, της αμέλειας ή της παράλειψης δεν συνάδουν με την ηθική και την δεοντολογία του επαγγέλματος.²⁰

Το στρες ενδεχομένως πηγάζει και από το γεγονός ότι οι φοιτητές βλέπουν τους εκπαιδευτές κυρίως με τη διάσταση και το ρόλο του αξιολογητή, όπως οι ίδιοι υποστηρίζουν. Η αίσθηση της διαρκούς αξιολόγησης καθώς και η ανάγκη συγκέντρωσης υψηλής βαθμολογίας, προκειμένου να διορισθούν στο δημόσιο ενδεχομένως να δρουν συνεργικά και επιτείνουν το στρες των φοιτητών. Παρόμοιο εύρημα εμφανίζεται σε έρευνα που

πραγματοποιήθηκε στην Τουρκία στην οποία οι φοιτητές της νοσηλευτικής υποστήριξαν ότι παρότι γνώριζαν την εκπαιδευτική διάσταση του ρόλου του κλινικού εκπαιδευτή, επικέντρωναν στις προσπάθειές τους στο να εξασφαλίσουν καλό βαθμό παρά να αποκτήσουν καλή εκπαίδευση.² Ο φόβος των φοιτητών μήπως κάνουν λάθος, εκτός από τις νομικές ευθύνες που αναφέρουν, προφανώς συσχετίζεται με την αξιολόγηση και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στη βαθμολογία.² Παρότι βιβλιογραφικά προτείνεται η συνύπαρξη του ρόλου κλινικού εκπαιδευτή και μέντορα που θα έδινε πιο υποστηρικτικό ρόλο στους κλινικούς εκπαιδευτές, φαίνεται ότι πρακτικά είναι δύσκολο να εφαρμοστεί.² Η αναγκαιότητα αξιολόγησης των φοιτητών αποδίδει στο ρόλο του κλινικού εκπαιδευτή περισσότερο την ιδιότητα του αξιολογητή-κλινικού εκπαιδευτή παρά τον ρόλο του μέντορα² που θα παρείχε και ικανοποίηση στους φοιτητές από την ανάπτυξη μιας τέτοιας συνεργασίας.²¹ Ωστόσο, θα πρέπει να αναγνωρισθεί ότι οι κλινικοί εκπαιδευτές δεν έχουν ειδική εκπαίδευση για να διαδραματίσουν τους πολλαπλούς ρόλους που αξιώνουν από αυτούς οι φοιτητές της νοσηλευτικής και φυσικά ως ένα μεγάλο βαθμό αυτό δεν είναι μόνο δική τους αλλά και συλλογική ευθύνη. Η έλλειψη ακαδημαϊκών προγραμμάτων με αντικείμενο την κλινική εκπαίδευση, την αξιολόγηση και την καθοδήγηση με ρόλο μέντορα, των

νοσηλευτών που παρέχουν κλινική εκπαίδευση στους φοιτητές, έχει ως αποτέλεσμα τη μη ικανοποίηση των φοιτητών από την κλινική τους εκπαίδευση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι απαραίτητη προϋπόθεση σε κάποιες χώρες για να απασχοληθεί κάποιος νοσηλευτής ως κλινικός εκπαιδευτής, είναι η ύπαρξη ειδικής εκπαίδευσης για τη συγκεκριμένη θέση εργασίας.²² Η κατάλληλη εκπαίδευση των κλινικών εκπαιδευτών θα μείωνε ενδεχομένως το κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης που βιώνουν οι φοιτητές στο κλινικό περιβάλλον. Άλλωστε, μέρος της εκπαίδευσης των κλινικών εκπαιδευτών είναι να συνδέουν ό,τι έχουν μάθει οι φοιτητές στη θεωρία με την κλινική εφαρμογή. Επιπλέον, η σύνδεση της νοσηλευτικής ακαδημαϊκής κοινότητας με τον κλινικό χώρο, θα συνέβαλε θετικά στην μείωση του κενού μεταξύ θεωρίας και πράξης.²

Η ανάπτυξη κριτικής σκέψης από τους φοιτητές, είναι ένα από τα σημαντικά στοιχεία της νοσηλευτικής τους εκπαίδευσης.²³ Η κλινική πραγματικότητα ωστόσο, με τον υπερβολικό φόρτο εργασίας, δεν αφήνει περιθώρια για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, αφού προτεραιότητα έχει να πραγματοποιηθούν οι αναγκαίες νοσηλευτικές εφαρμογές για τη φροντίδα των ασθενών. Επιπλέον, η κουλτούρα του κλινικού χώρου επιβάλλει το προφίλ του νοσηλευτή, ως υπάκουου επαγγελματία που εφαρμόζει πιστά εντολές που προέρχονται είτε από την

νοσηλευτική ιεραρχία είτε από τους ιατρούς. Μέσα σε αυτή την κουλτούρα είναι κατανοητό ότι οι φοιτητές της νοσηλευτικής αναζητούν ηγετικά πρότυπα διότι διαπιστώνουν ότι δεν υπάρχει ενιαία επαγγελματική συμπεριφορά τόσο από τους κλινικούς εκπαιδευτές όσο και από τους νοσηλευτές του κλινικού χώρου. Η αναζήτηση προτύπων στη νοσηλευτική έχει απασχολήσει την νοσηλευτική κοινότητα διεθνώς²⁴ και έχει καταδειχθεί η έλλειψη ηγετικών φυσιογνωμιών, που θα εμπνεύσουν τους φοιτητές αλλά και τους κλινικούς νοσηλευτές, στην εφαρμογή νέου οράματος για την νοσηλευτική του 21^{ου} αιώνα.

Συμπεράσματα

Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τα ευρήματα των περισσότερων μελετών ότι οι φοιτητές της νοσηλευτικής δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από την κλινική τους εκπαίδευση. Εστιάζουν κυρίως την προσοχή τους στα αρνητικά στοιχεία που συνυπάρχουν στο κλινικό περιβάλλον. Οι δυσκολίες ωστόσο που βιώνουν οι φοιτητές της νοσηλευτικής φαίνεται ότι αμβλύνονται όσο αποκτούν μεγαλύτερη κλινική εμπειρία κατά το πέρασμα των εξαμήνων σπουδών.

Από τις απόψεις επίσης των φοιτητών είναι προφανές πόσο σημαντικός είναι ο ρόλος των κλινικών εκπαιδευτών στο κλινικό χώρο και γενικότερα στη νοσηλευτική εκπαίδευση. Η σπουδαιότητα του ρόλου του κλινικού εκπαιδευτή επιβάλλει την αναγκαιότητα ειδικής

εκπαίδευσης, ώστε μέσα από την κλινική άσκηση των φοιτητών της νοσηλευτικής να γεφυρώνεται η θεωρία με την πράξη, να αναπτύσσεται η κριτική σκέψη και η ουσιαστικότερη συμμετοχή τους καθώς επίσης και να τους διαμορφώνονται ισχυρά πρότυπα επαγγελματικής συμπεριφοράς.

Βιβλιογραφία

1. Dunn SV. & Hansford B. Undergraduate nursing student's perceptions of their clinical learning environment. *Journal of Advanced Nursing*, 1997, 25: 1299-1306.
2. Elcigil A. & Sari H.Y. Determining problems experienced by student nurses in their work with clinical educators in Turkey. *Nurses Education Today*, 2007, 27:491-498.
3. Dunn SV. & Burnett P. The development of a clinical learning environment scale. *Journal of Advanced Nursing*, 1995, 22:1166-1173.
4. Papp I., Markanken M., Von Bonsdorff M. Clinical environment as a learning environment: student nurses' perceptions concerning clinical learning experiences. *Nurse education Today*, 2003, 23: 262-268.
5. Nahas V.L., Nour V. Al-Nobani M. Jordanian undergraduate nursing students' perceptions of effective clinical teachers. *Nurse Education Today* 1999, 19, 639-648.

6. Lindop E. Factors associated with student and pupil nurse wastage. *Journal of Advanced Nursing*, 1987, 12 (6):751-756
7. Nahas VL., Yam B.M.C Hong Kong nursing students' perceptions of effective clinical teachers. *Journal of Nursing Education*, 2001, 40: 233-237.
8. May N., Veitch L. Working to Learn and Learning to Work: Placement experience of project 2000 nursing students in Scotland. *Nurse Education Today*, 1998, 18: 630-636.
9. Chow G.L.W, Suen L.K.P. Clinical staff as mentors in pre-registration undergraduate nursing education: student's perceptions of the mentor's roles and responsibilities. *Nurse Education Today*, 2001, 21: 350-358.
10. Neary M. Project 2000 students' survival kit: a return to the practical room. *Nurses Education Today* 1997, 17 (1):46-52.
11. Lofmark A. Wikbland K. Facilitating and obstruction factors for development of learning in clinical practice: a student perspective. *Journal of Advanced Nursing*, 2001, 34:43-50.
12. Krueger RA: *Focus Groups: A practical guide for applied research*. Sage Publications, California, 1988.
13. Stewart DW, Shamdasani PN: *Analyzing focus group data*. In *focus Groups: Theory and practice* Edited by: Shamdasani PN. Sage Publications: Newbury Park, 1990.
14. Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today* 2004, 24: 105-112.
15. Latimer J. *Advanced Qualitative Research for Nursing*. Blackwell Publishing, Australia, 2003.
16. Moscaritolo L.M. Interventional strategies to decrease nursing student anxiety in the clinical learning environment. *Journal of Nursing Education* 2007, 48 (1): 17-23.
17. Bell P. Anxiety in mature age and higher school certificate entry student nurses- A comparison of effects on performance. *Journal of Australian Congress of Mental Health Nurses* 1984, 4 (5): 13-21.
18. Ruth I. Experiencing before and throughout the nursing carrier. *Journal of Advanced Nursing* 2002, 30:119.
19. Jinks A. & Pateman B. Neither this nor that: the stigma of being an undergraduate nurse. *Nursing Times* 1998, 2 (2):12-13.
20. Butts J.B & Rich K.L. *Nursing Ethics: Across the curriculum and into practice*. Jones and Bartlett Publishing, London, 2005.

21. Suen L.K.P & Chow F.L.W. Students' perceptions of the effectiveness of mentors in an undergraduate nursing program in Hong Kong. *Journal of Advanced Nursing* 2001, 36 (4): 505-511.
22. Kassean H.K. Teaching and Assessing in Clinical Practice. *Journal of Health Management* 2006, 8(1):119-128.
23. Daly W. M. Critical thinking as an outcome of nursing education. What is it? Why is it important to nursing practice? *Journal of Advanced Nursing* 1998, 28 (2):323-331.
24. Sherman R.O. Growing our future nursing leaders. *Nursing Administration Quarterly*, 2005, 29 (2):125-132.